

УДК 37047:338.48(045)

Н.Д. Бондар
м. Вінниця, Україна

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРА

Постановка проблеми. Туризм – це складна міжгалузева і міжвідомча багатоукладна система й одночасно унікальне соціальне явище. Він пов'язує потреби в людському спілкуванні, розвитку особистості з критеріями соціальної справедливості, охороною навколишнього середовища, відродженням історичної спадщини і мистецтва. Тому потреба туристської галузі в творчій особистості, компетентному фахівцеві з постійним прагненням до самовдосконалення – надзвичайно висока.

На часі туризм впливає не тільки на економіку, але й на соціальні структури і культуру всіх країн світу. В Україні туризм має пройти інтенсивні модернізаційні процеси відповідно до європейських і світових стандартів через системні трансформації, важливою складовою яких є підготовка компетентних фахівців. Про це, зокрема, наголошується в законі України «Про туризм», Державній програмі розвитку туризму на 2002 – 2010 роки та в окремих положеннях «Стратегії розвитку туристичної галузі в контексті підготовки та проведення заходів «ЄВРО-2012».

Аналіз попередніх досліджень. Інтенсивний розвиток сучасного інформаційного суспільства, інтеграція України в загальноєвропейський простір зумовлюють необхідність модернізації змісту вищої освіти та системи контролю за засвоєнням його майбутніми фахівцями. У світлі цього на початку ХХІ ст. українські науковці звернули увагу на праці зарубіжних авторів, у яких пропонувалося оцінювати результати навчання студентів не за традиційними параметрами (знаннями, уміннями і навичками), а за інтегрованими показниками – компетентностями.

За останні роки проблема формування компетентностей майбутніх фахівців зайняла гідне місце у вітчизняній педагогічній літературі. Зокрема, різні її аспекти розкрито у працях таких авторів, як С. Бондар, Н. Бібік, О.Овчарук, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко та ін. [3, с.15]

Науковці підкреслюють, що в сукупності різноманітних компетентностей, які мають засвоїти студенти протягом терміну навчання, центральне місце займає група ключових компетентностей. Проте з'ясовано, що, незважаючи на злободенність проблеми формування компетентностей такого рівня, в наукових працях спостерігається неоднозначність підходів щодо трактування освітянами основних для цієї проблеми понять, а також визначення для майбутніх фахівців самих груп ключових компетентностей та їх структури. Це доводить необхідність проведення подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Метою цієї статті є окреслення існуючих наукових підходів до визначення термінів «компетентність» і «ключові компетентності», визначення системи ключових компетентностей та їх структури.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях термін «компетентність» визначається як: 1) специфічна здатність, котра необхідна людині для ефектного виконання конкретної дії в певній галузі і яка включає вузькоспеціальні знання, уміння, способи мислення, а також відповідальність за свої дії (С. Бондар, В. Кальней, Дж. Рамен, С. Шишов) [6, с. 20]; 2) індивідуальна характеристика ступеня відповідності певним вимогам (А. Маркова); 3) володіння людиною сукупністю взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності, які задаються стосовно певного кола предметів і які необхідні, щоб якісно і продуктивно діяти відносно них) (А. Хуторський); 4) спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень (О. Пометун).

У «Словнику іншомовних слів» за редакцією О. Мельничука зазначається, що «компетентність – поінформованість, обізнаність, авторитетність» [4, с. 345].

Словник іноземних слів Макмілена [1, с. 297] трактує поняття «компетентність» як: 1) здатність зробити щось прийнятним або ефективним методом; 2) особистісна класифікація умінь або знань; 3) уміння, потрібні для виконання певної роботи або завдання.

Міжнародна комісія Ради Європи розглядає поняття компетентності як загальні, або ключові, вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори або опорні знання.

Компетентності, на думку експертів РЄ, передбачають:

- спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби;
- комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Таке визначення поняття компетентностей певним чином збігається з положеннями, що висловлюють українські педагоги, однак представники європейських педагогічних кіл, насамперед, виходять із особистісних і соціальних потреб, задоволенню яких мають сприяти компетентності.

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI)) поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і відношень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Для того, щоб полегшити процес оцінювання компетентностей, Департамент пропонує виділити з цього поняття такі індикатори, як набуті знання, вміння, навички та навчальні досягнення [3, с. 53].

Систему компетентностей в освіті складають такі: ключові – тобто надпредметні (міжпредметні) компетентності, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми; загальногалузеві – їх набуває студент упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі; предметні компетентності – їх набуває студент упродовж вивчення того чи іншого предмета.

За РЄ ключова компетентність сприяє досягненню успіхів у житті, розвитку якості суспільних інститутів і відповідає багатоманітним сферам життя.

Ще однією розробкою загальноєвропейського рівня є результати робочих засідань представників країн Євросоюзу з визначення нових базових компетентностей. Так, за результатами звіту, представленого на Європейській раді в Стокгольмі, робоча група експертів запропонувала, що ключові компетентності для навчання впродовж життя мають містити такі вісім основних галузей у навчанні: (фундаментальні) навички лічби та письма; базові компетентності в галузях математики, природничих наук і технологій; іноземні мови; ІКТ навички та використання технологій; уміння навчатись; соціальні навички; підприємницькі навички; загальна культура.

Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є об'єктивною категорією, яка фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини. Вона може бути визначена як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми.

Кожна з таких компетентностей передбачає засвоєння учнем не окремих непов'язаних один із одним елементів знань і умінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно діяльнісний характер [2, с. 19].

З погляду вимог до рівня підготовки випускників ключові компетентності є інтегральними характеристиками якості навчання студентів, пов'язані з їх здатністю цільового осмисленого застосування комплексу знань, умінь, навичок, ставлень щодо певного

міждисциплінарного кола проблем. Вони відображають предметнодіяльнісний складник загальної освіти і мають забезпечити комплексне досягнення його цілей.

Отже, основні ознаки ключових компетентностей:

1. Поліфункціональність: дають змогу вирішувати різноманітні проблеми в різних сферах особистого і суспільного життя;

2. Надпредметність і міждисциплінарність: застосовні не тільки в процесі навчання, а й на роботі, в сім'ї, у політичній сфері тощо;

3. Багатовимірність: охоплюють знання, розумові процеси, інтелектуальні, навчальні та практичні вміння, творчі відкриття, стратегії, технології, процедури, емоції, оцінки тощо;

4. Забезпечують широку сферу розвитку особистості: її логічного, творчого та критичного мислення, самопізнання, самовизначення, самооцінки, самовиховання тощо [5, с.61].

Щодо переліку ключових компетентностей, відповідних освітнім традиціям і соціокультурному контексту сучасного українського суспільства, то очевидно, що найприйнятнішим для нас є принцип їх відбору відповідно до сфер суспільного життя, в яких наразі особистість реалізовує себе та проводить свою діяльність. Нині триває обговорення переліку таких компетентностей та їхньої структури – переліку напрямів їх набуття студентами, формування в них здатності до провадження такого виду діяльності.

Такий перелік буде базовим, і мінімально необхідним з погляду досягнення успішної самоактуалізації особистості в названій сфері суспільного життя. Комплекс цих напрямів і зможе забезпечити певний рівень оволодіння компетентністю.

За результатами діяльності робочої групи з питань запровадження компетентісного підходу, створеної в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному», запропоновано такий перелік ключових компетентностей: вміння вчитись (навчальна); громадянська; загальнокультурна; компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій; соціальна; підприємницька; здоров'язберігаюча [3, с.85].

Уміння вчитися (навчальну компетентність) слід розуміти як цілісне індивідуальне психологічне утворення, яке має кілька складників та інтегрує психологоособистісні характеристики учня зі змістовою і процесуальною основою учіння і характеризується розвинутою навчальною діяльністю. Уміння вчитись добре розвивається за умови цілеспрямованого спеціального формування його кожного складника.

Наявність цього вміння програмує індивідуальний досвід успішної праці учня, запобігає перевантаженню, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу і навчальних засобів. Це дає змогу людині, яка звикла самотійно вчитися, не губитися в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупинятися, якщо не має готових рішень, не чекати підказки, а самій шукати джерело інформації, шляхи розв'язання або вміння вчитися змінює стиль мислення і життя особистості.

Тільки розуміючи діяльність як цілісний і багатфункціональний процес, можна обґрунтувати сутність поняття «вміння вчитися» та його компонентів з урахуванням специфіки навчальної діяльності, серед яких – мотиваційний (ставлення до навчання), змістовий (відомі і нові знання, вміння, навички), процесуальний (способи виконання діяльності на різному рівні складності).

Соціальна компетентність передбачає такі здатності: аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначаючи в них власне місце, та проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп, індивідуумів, відповідно до соціальних норм і правил, наявних в українському суспільстві, та інших чинників; продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими; застосовувати технології трансформації та конструктивного розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання; спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти і стратегії індивідуальних та колективних дій.

Загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства у всіх її аспектах, що передбачає передусім формування культури міжособистісних відносин, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципи толерантності, плюралізму і дозволяє особистості: аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства; знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розроблення й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри.

Ширше трактування поняття культурної компетентності пов'язане з багатьма освітніми стратегічними програмами. Основні завдання, що їх ставлять перед собою міжнародні програми, спрямовані на розвиток освіти впродовж життя в багатьох економічно розвинених країнах, передбачають поняття культурної компетентності, яка має охоплювати: розвиток набуття навичок і знань для продуктивної робочої сили та конкурентної світової економіки; сприяння розвитку творчості, інноваційному мисленню та підприємництву; підвищення та поширення рівня активної участі в навчанні; створення суспільства, де всі є учасниками суспільного життя; підвищення стандартів викладання та навчання; сприяння створенню суспільства знань; сприяння розумінню всіма громадянами важливості навчання впродовж життя в різних компонентах; вироблення та втілення стратегій, що охоплюють освітню політику, тренінги, молодь, отримання роботи, соціальне залучення та інформатизацію суспільства.

Під поняттям здоров'язберігаючої компетентності слід розуміти характеристики, властивості учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення.

Життєві навички (компетентності), що сприяють здоровому способу життя: навички раціонального харчування; рухової активності; санітарно-гігієнічні; режим праці та відпочинку; навички ефективного спілкування; співчуття; розв'язування конфліктів; навички поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації; спільної діяльності та співробітництва; життєві навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю.

Компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій передбачають здатність учня орієнтуватись в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці. Вони пов'язані з якостями технічно та технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя й активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, що охоплюють основні компоненти інформаційної культури учнів, базовані на раціональному співіснуванні з техносферою, відповідно до їхнього професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних можливостей.

Компетентності з ІКТ передбачають здатності: застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчанні та повсякденному житті, раціональне використання комп'ютера й комп'ютерних засобів у розв'язуванні задач, пов'язаних із опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням та передаванням; будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ; давати оцінку процесові й досягнутим результатам технологічної діяльності.

Громадянська компетентність передбачає такі здатності: орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, знати процедури участі в діяльності політичних інститутів демократичної держави, органів місцевого самоврядування; застосовувати процедури і технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади та держави загалом; застосовувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади на користь собі і громадянському суспільству; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що

відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини й громадянина; робити свідомий вибір і застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.

Підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей: співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку; організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин; аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці; складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес проекти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі; презентувати та поширювати інформацію про результати/продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу.

Висновки. Отже, як свідчить вивчення наукової літератури, дотепер триває дискусія між науковцями щодо переліку та змісту ключових компетентностей. На основі врахування різних точок зору науковців щодо трактування поняття ключових компетентностей ми дійшли висновку, що в контексті нашого дослідження під цією категорією йдеться про системну сукупність суспільно визнаних знань, умінь, навичок, цінностей майбутніх менеджерів сфери туризму, які можна застосовувати в різних сферах життєдіяльності людини.

Література:

1. Macmillan English Dictionary for advanced Learners: International Student Edition. Macmillan Publishers Limited, 2007. – 1749 p.
2. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования /И. Зимняя // Дайджест педагогических идей та технологій: Школа-парк. – 2003. – № 4. – С. 18-23.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, О.І. Пометун та ін.]; під заг. ред. О.В.Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Словник іншомовних слів / [авт.-уклад. О.С. Мельничук]. - К. : Головна редакція УРЕ, 1977. - 775 с.
5. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58-64.
6. Шишов С. Понятие компетенции в контексте качества образования / С. Шишов // Дайджест педагогических идей та технологій: Школа-парк. – 2002. – №3. – С. 20-21.

Стаття присвячена висвітленню окремих аспектів проблеми ключових компетентностей майбутніх менеджерів туристичної сфери. У роботі описані наукові підходи до визначення термінів «компетентність» і «ключові компетентності», системи ключових компетентностей та їх структури.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, менеджери сфери туризму.

Статья посвящена отдельным аспектам проблемы ключевых компетентностей будущих специалистов туристической сферы. В работе описаны научные подходы к определению терминов «компетентность» и «ключевые компетентности», системе ключевых компетентностей и их структуре.

Ключевые слова: компетентность, ключевые компетентности, менеджеры сферы туризма.

The article is devoted to the interpretation of different aspects of key competencies problem of modern specialists in tourism. Scientific approaches to interpretation of «competence» and «key competencies» definitions, the system of key competencies and their structure are described in the publication.

Keywords: competence, key competences, experts of tourism.